

kart pomenijo označeni tektonski elementi: prelomi, narivi, pokrovi, tektonska okna in krpe. Vsaka geološka karta ima tudi razlago z naslednjo vsebino:

Uvodu sledi geografski pregled območja karte, nato pa kratek pregled prejšnjih raziskovanj. V splošnem prikazu zgradbe ozemlja je tudi pregledna geološka karta lista. Najobsežnejši del razlage obsega opis kartiranih enot. Kolikor se da podrobno, je opisan stratigrafski razvoj, litološke značilnosti in paleontološka vsebina. Naslednje poglavje je posvečeno tektonski zgradbi ozemlja, vsebuje pa tudi pregledno tektonsko karto lista. Sledi opis mineralnih surovin s pregledno karto, za tem pa poglavje o zgodovini nastajanja ozemlja. Razlago sklepata literatura in povzetek v angleščini in ruščini.

Pričakovati smemo, da bodo čez dobrih pet let tiskane že vse nove geološke karte slovenskega ozemlja v merilu 1:100.000, če pa že ne vse, pa vsaj večina.

Ta članek sem napisal na prošnjo uredništva Geografskega obzornika za potrebe profesorjev geografije na srednjih šolah in za druge geografje. Učitelji na srednjih šolah pogosto raziskujejo v okolici svojega službenega mesta in so pri preučevanjih navezani tudi na geološko karto. Velikokrat pa ne vedo, katere karte obstajajo, ali pa ne poznajo njihove vrednosti in zato geomorfološke značilnosti razlagajo netočno. Prav tako pa bo sestavek marsikateremu študentu tudi v orientacijo pri izdelavi seminarske ali diplomske naloge geomorfološkega značaja. Pomaga pa naj tudi tistemu, ki ne ve, za katera področja imamo boljše in za katera slabše geološke karte.

DODATEK

Prispevek je bil napisan pri kraju leta 1976. V letu 1977 pa sta medtem izšli še dve novi geološki karti Osnovne geološke karte SFRJ za Slovenijo v merilu 1:100.000. To sta lista Novo mesto in Kranj. Za list Kranj je skupaj s karto izšla tudi že ustrezna razlaga, za list Novo mesto pa je razlaga še v tisku.

IMENOSLOVJE IN IZRAZJE

PROSTOR - POKRAJINSKI PROSTOR - POKRAJINA

Besedo prostor v naši javnosti vse pogosteje uporabljamo v najrazličnejših zvezah, tudi tam, kjer ni potrebno. Izraz, ki je postal prava besedna moda, se je razmahnil tudi v strokovnem jeziku in tako tudi v geografiji. Zanimivo pa je, da sta prostor uporabljala nekdanji geografa V. Leban in C. Malovrh, a ga takrat geografi niso sprejeli, dokler ni prišel od drugod.

Mimo tega pojava geografi ne moremo. Raba tega izraza gre namreč največ na račun geografskih in pokrajinskih oznak. Tako govore in pišejo o evropskem prostoru, o jugoslovanskem, slovenskem, dolenjskem, mestnem, agrarnem prostoru itd., namesto enostavno o Evropi, Jugoslaviji, Sloveniji, Dolenjski, o mestu in podeželju, kakor se je govorilo doslej. Pritikanje "prostora" tudi ni ekonomično - namesto ene sta dve besedi,

a označevanje zato ni nič bolj jasno. Težko bi bilo utemeljiti, zakaj naj pišemo njivski prostor namesto njiva, gozdni prostor namesto gozd, ravninski prostor namesto ravnina, cestni prostor namesto cesta ipd. Tudi v naslovih geografskih študij se je začela širiti tovrstna raba, npr.: Vpliv gihanja delovne sile na agrarni prostor SR Slovenije. Dostojnejši smo enostavno rekli slovensko podeželje ali agrarna pokrajina Slovenije ipd.

Prostor kot termin sploh ne ustreza, ker je mnogo preohlapen in presplošen. Odtod tudi njegova raba v najrazličnejših zvezah. Tako govore npr. o življenjskem prostoru ljudi, o kulturnem prostoru Slovenije, o zračnem prostoru letalskega prometa, o vesoljskem prostoru, o intelektualnem prostoru itd. Oznaka je tako splošna, da ničesar ne pove o lastnostih prostora, ne o dimenzijah in še manj o njegovi vsebini. Označuje zgolj trodimenzionalnost. In če hočemo biti določni, moramo posebej povedati, za kakšno vrsto prostora gre. Torej vesoljski prostor ali enostavno - vesolje, zemeljski prostor ali kratkomalo geosfera. Med prostori so torej bistvene razlike. Geografija se ne ukvarja s kakršnikoli prostorom, temveč le z določeno vrsto zemeljskega prostora, s tistim prostorom namreč, ki ga sestavljajo pokrajine, torej s pokrajinskim prostorom ali kratkomalo pokrajino.

Vsakdanja raba besede kaže, da gre pri prostoru vsaj za verjetno, če že ne tudi za dejansko možnost njegove uporabe. Saj govorimo, "odstopi mi prostor", "ni prostora, vse je zasedeno" ipd. Zato govore o zračnem prostoru, ne pa o kameninskem, ker vanj pač ne moremo ničesar spraviti. Kamenine pa so sestavni del pokrajine! Prostor pomeni torej funkcijsko nekaj drugega (skladiščni prostor, parkirni prostor, natlačen prostor). Tako pojmovanje pa bi bilo za pokrajino zmotno. Tu je bržkone eden izmed vzrokov za nesporazume pri "tehničnem" pojmovanju pokrajine, češ, saj gre za prostorski objekt, ki čaka, da ga človek izrabí, in ne za pojmovanje o pokrajini kot organizmu z lastno strukturo, lastno razvojno zakonitostjo, dinamiko itd. V tej zvezi nam beseda prostor ustvarja napačne predstave, saj je pokrajina polna struktura številnih sestavin. Če vanjo karkoli postavimo, utesnimo s tem druge pokrajinske elemente in njeno strukturo predrugačimo, kar nikakor ni brez (pokrajinskih) posledic.

Pokrajina je že sama po sebi dovolj jasna prostorska oznaka, zato ji "prostora" ni treba dodajati. To bi moralo biti razumljivo že samo po sebi, čeprav je res, da so vertikalne razsežnosti pokrajine manj določne in jasne od horizontalnih. Sestavni del pokrajine je nedvomno ozračje in prav tako tudi tla globoko pod površjem, sicer ne bi govorili o klimi pokrajine in o rudnih ležiščih v njej. A vendar smo v zadregi, če je treba pojasniti, do kod sega zgornja ali spodnja meja pokrajine, ker so to bolj gibljive in še premalo dognane stvari. Ozemeljska pripadnost pokrajine ali države sega pravno do zgornje meje atmosfere, a to je že drugo vprašanje.

Za pokrajino je torej razumljivo, da je prostorski pojem in ne samo ploskovni, čeprav jo označujemo s ploskovnimi enotami - Slovenija meri 20.000 km² - medtem ko označujemo prostor z votlimi ali prostorninskimi. V precejšnji zadregi bi bili, če bi bilo treba npr. povedati, koliko kubičnih kilometrov meri slovenski prostor, čeprav je res, da poznamo pri jezerih ali morjih poleg površine tudi njihov volumen. Na kopnem bi take oznake pričakovali kvečjemu za reliefne vdolbine, npr. kotline. Ne vem pa, kako bi opredelili kmetijski prostor, urbani prostor, kulturni prostor. Kako visoko in globoko segajo? Ali je pri kmetijskem prostoru spodnja meja podlaga prsti in zgornja vršički kulturnih rastlin?

Da bomo tudi pokrajine tu in tam označevali prostorsko, je bržkone jasno. V Celjski kotlini npr. je onesnažen zrak pogosto ujet pod inverzno zračno plastjo. Zgornja meja in pa prostornina kotline sta poleg njenega obsega zato bistvenega pomena za kopičenje onesnaženega zraka in življenjske razmere v njej. A zaradi tega še ni treba, da govorimo o celjskem kotlinskem prostoru, pač pa o Celjski kotlini.

Za Koprsko Primorje večkrat uporabljajo izraz Obala, čeprav je obala stik kopnega in morja ter zato izrazito enodimenzionalni pojem, ki ga opredeljujemo z dolžinsko mero - slovenska obala meri 40 km. Pri takem pokrajinskem označevanju tudi ni jasnosti, kakor nam kažeta naslednja primera: Na (slovenski) Obali živi 40.000 ljudi - Na Obali je 40.000 turistov. Drugi so res na obali, prvi pa živijo po vsej pokrajini, torej v celotnem Koprskem Primorju. Raba je torej začela spreminjati pomen besede in jo je tako zameglila. Pri tem pa je zanimivo, da tako označevanje tudi dejansko ponazarja neustrezno pojmovanje pokrajine. V njej so namreč razvoj enostransko usmerili na obalo, zanemarili pa valedje. Tako se že na zunaj kaže ne samo neustrezno označevanje Koprškega Primorja, temveč tudi njegovo neustrezno pojmovanje.

Kot sinonime za prostor uporabljajo še izraze prostorska stvarnost ali pokrajinsko-prostorska stvarnost in tudi prostorska danost. Zadnji izraz skriva v sebi miselnost, da je človeku pokrajina dana npr. zato, da jo izkorišča in izrablja, ne pa pojmovanje o tem, da je tudi človek njen razvojni del, ki je z njo življenjsko povezan in da pomeni ravnanje s pokrajino istočasno tudi ravnanje z njim samim. Tudi izrazi prostorsko planiranje ali prostorsko načrtovanje niso najbolj posrečeni, ker vsebujejo neustrezno, rekli bi tehniško pojmovanje pokrajine. Kajti pokrajine ne moremo načrtovati - ne ustvariti in ne ukiniti. Lahko pa jo urejamo in preurejamo, z njo tako ali drugače ravnamo.

Bržkone je prišlo do pretirane rabe prostora tedaj, ko so začeli tehniki (arhitekti, urbanisti) posegati z ožjega, rekli bi umetnega prostora poslopij in zgradb, ki jih lahko ustvarimo ali uničimo, na večje razsežnosti naravnega prostora, skratka v pokrajino. Tu je bržkone prišlo do prenosa pojmov z enega področja na drugo, od stanovanjskega prostora (stanovanja) do urbanega prostora (mesta), agrarnega prostora (podeželja), oziroma pokrajinskega prostora (pokrajine).

Kadar želimo trodimenzionalnost posebej podčrtati, to s prostorom nedvomno tudi dosežemo, povečini pa je to odveč. Tako tudi v naslednjih zvezah: "v slovenskem prostoru je čedalje manj kmetov", "v slovenskem obalnem prostoru je velik prometni pritisk", "v podravskem prostoru smo zgradili naše hidroenergetsko jedro", namesto da bi enostavno rekli: v Sloveniji, v Koprskem Primorju, v Dravski dolini.

V geografiji je prostor lahko le pokrajinski, skratka pokrajina in s tem povezana ustrezna pokrajinska imena, npr. Slovenija, Dolenjska, Posavje. Izraz življenjski prostor, ki se tu in tam uporablja, stvari že zapleta. Ne samo zato, ker so ga Nemci precej diskreditirali, ko so opravičevali svoje ozemeljske zahteve, podobno kot kulturni prostor, temveč tudi zato, ker je življenjski prostor tudi soba, delavnica, družinsko okolje in ne samo pokrajina. Zato v geografiji ne moremo in ne smemo zanemariti pokrajine, saj je zanjo bistvena, tako kot regionalna geografija.

Danes govorimo o prostorskih vedah, toda predvsem iz praktičnega razloga, da se izognemo naštevanju teh ved. Zanimivo pa je, da mednje ne štejemo vseh strok, ki se ukvarjajo s prostorom, tudi astronomije ne, čeprav se ukvarja z najboljšejšo vrsto prostora. Podobno je z geologijo in meteorologijo. Gre namreč za stroke, ki se ukvarjajo z urejanjem

pokrajinskega prostora na zemlji. Med takšne uvrščajo tudi geografijo, čeprav s prostorom njenega bistva ne zajamemo.

Jasna opredelitev pojmov in izrazov je v vsaki stroki nujna, nič manj pa tudi izven nje. Namesto nekritičnega prevzemanja preohlapnih izrazov, še posebno takih, ki so geografiji blizu, bi morali geografi utemeljevati in uveljavljati ustrezne geografske in pokrajinske izraze tudi na interdisciplinarnem področju, najprej pa seveda v svoji stroki.

Darko Radinja

K N J I Ž E V N O S T

Geografski aspekt društveno-gospodarskog razvitka SFR Jugoslavije i svijeta u poslijeratnom razdoblju. Napisal Mladen Friganović s sodelavci, Šolska knjiga, Zagreb 1976, 169 str., 84 din

Zavod za unapredjivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske in Zavod za unapredjivanje stručnog obrazovanja SR Hrvatske organizirata v sodelovanju z Geografskim društvom Hrvatske vsako leto pozimi poseben seminar za učitelje geografije na osnovnih, srednjih in višjih šolah. Njegov namen je seznaniti prisotne z aktualnimi, sodobnimi geografskimi problemi, s pomočjo katerih naj bi učitelji popestrili pouk geografije na naših šolah in ga dvignili na višjo kvalitetno raven. Takšen seminar so sklicali tudi januarja leta 1976, ubran pa je bil na vodilno temo "Geografski vidiki družbenoekonomskega razvoja SFR Jugoslavije in sveta v povojnem obdobju". Na posebno željo poslušalcev so vsa, ob tej priliki prebrana predavanja pozneje zbrali in izdali v posebni knjigi pod istim naslovom, da bi bila ta aktualna problematika dosegljiva tudi tistim, ki niso bili prisotni, ter širši javnosti.

Iz vsebine lahko povzamemo, da so članke v tej knjigi prispevali najbolj znani hrvatski geografi. Josip Roglid je v svojem prispevku "Poratne socio-ekonomske izmjene u svijetu i uloga geografije u njihovu objašnjenju" podal nekaj splošnih misli k tej tematiki, ki so jih ostali avtorji konkretizirali vsak na svoj **op strokovner** področju. Tako je Veljko Roglid obdelal "Geografski aspekt društveno-ekonomske valorizacije prostora Jugoslavije nakon oslobodjenja" in nam v svojem članku podal vse glavne značilnosti družbenega in gospodarskega razvoja Jugoslavije v tem obdobju. Vlado Puljiz je v svojem prispevku "Proces deagrarnizacije stanovništva u Jugoslaviji" obdelal najprej samo definicijo tega termina, nato dejavnike, ki vplivajo na deagrarnizacijo, njen obseg, oblike in posledice ter se na koncu vprašal, kaj čaka našo vas, če se bo ta proces nadaljeval v takšnem tempu. Žgočega problema silne rasti prebivalstva v povojnem obdobju v povezavi s proizvodnjo hrane v istem času se je lotil Mladen Friganović ("Geografski aspekt poslijeratne populacijske ekspanzije i problemi hrane u svijetu") in med drugim ugotovil, da je v letih 1963-1972 kazalo v Latinski Ameriki 19 odstotkov otrok klinične simptome težkega oziroma zmernega pomanjkanja hrane, medtem ko je bil v Afriki ta odstotek 26, v Aziji pa celo 31. Ivan Jelen ("Neki aspekti razvitka i razmještaja industrije") je obdelal industrijo z vidika njene regionalizacije, z vidika dejavnikov, ki